

ORSAM BÖLGESEL GELİŞMELER DEĞERLENDİRMESİ

ORSAM

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER FOR MIDDLE EASTERN STRATEGIC STUDIES
مركز الشرق الأوسط للدراسات الاستراتيجية

No.66, ARALIK 2017

IKBY REFERANDUMU VE BAĞDAT HÜKÜMETİNİN KRİZİ YÖNETMESİ

Dr. Ahmed Yousif Ckittan Aljumaily

Dr. Ahmed Yousif Ckittan Aljumaily doktora derecesini Bağdat Üniversitesi'nden almıştır. Sader El-Irak College'ye ders vermektedir. Nahrain Araştırma Merkezi'nde araştırmacı olarak çalışmaktadır. Ak Parti Döneminde Türkiye: İç Dönüşümler ve Dış İddialar (2015) ve Rusya Federasyonu ve Bölgesel ve Uluslararası Krizlerin Yönetimi (2017) isimli kitapları yayınlanmıştır.

Hem iç hem de büyük çaplı bir bölgesel ve uluslararası itirazlara rağmen, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) Başkanı Mesut Barzani 25 Eylül 2017 tarihinde bağımsızlık referandumun yapılmasını ısrarla devam ettirdi. Yapılacak referandumun bağlayıcı olmadığını ilan etmiş ise de, bu referandum uluslararası ve bölgesel çapta kabul görmemiştir. ABD, Birleşik Krallık ve Avrupa Birliği referandumu reddeden uluslararası güçlerin başında gelmiştir. Bu güçler, IKBY'nin referandum kararını gözden geçirmesi ya da ertelemesi yönünde telkinde bulunmuştu. Bölgesel güçler (İran ve Türkiye) ise, konu hakkında daha sert ve güçlü bir tutum sergileyerek, referandumun ilanına cevap olarak birtakım ekonomik, güvenlik ve diplomatik yaptırımlar uygulamıştır.

Hem iç hem de büyük çaplı bir bölgesel ve uluslararası itirazlara rağmen, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) Başkanı Mesut Barzani 25 Eylül 2017 tarihinde bağımsızlık referandumunun yapılmasını ısrarla devam ettirdi. Yapılacak referandumun bağlayıcı olmadığını ilan etmiş ise de, bu referandum uluslararası ve bölgesel çapta kabul görmemiştir. ABD, Birleşik Krallık ve Avrupa Birliği referandumunu reddeden uluslararası güçlerin başında gelmiştir. Bu güçler, IKBY'nin referandum kararını gözden geçirmesi ya da erteleme yönünde telkinde bulunmuştu. Bölgesel güçler (İran ve Türkiye) ise, konu hakkında daha sert ve güçlü bir tutum sergileyerek, referandumun ilanına cevap olarak birtakım ekonomik, güvenlik ve diplomatik yaptırımlar uygulamıştır.

Aslında bu oylama Irak Kürtlerinin bağımsızlık için yaptıkları ilk oylama değildir; zira 2005 yılında da bir oylama yapılmış ve hemen hemen tam bir olumlu sonuç alınmıştı. Ancak bu iki oylama arasında nitelik bakımından fark vardır.

Birinci oylama sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilen, son oylamayı Kürt hükümeti üstlenmiş ve iki yıldan fazla bir süreden beri atıl durumda olan bölge parlamentosu, 14 Eylül tarihinde toplanıp bu oylamayı onaylamıştır.

Son referandumun yapılması, federal hükümet ile bölge hükümeti arasında büyük çapta bölgesel boyutlu ve tehlikeli bir iç krize neden olmuştur. Krizin yankıları referandumu ret eden ve Irak'ın ve bölgenin geleceği için tehlike teşkil edeceğini addeden yerel, bölgesel ve uluslararası tutumlar şeklinde kendini göstermiştir. Kriz, ülke içinde Kerkük'te, Kerkük etrafında ve ülke dışında Irak-Türkiye-İran sınırlarında askerî güç toplamak suretiyle yükselmiş ve federal güçlerle Kürt peşmerge güçleri arasında silahlı çatışmalar meydana gelmiştir. Krizin çözülmesi için bir yol bulunamazsa, daha da büyümesi söz konusudur.

Krizin Kökleri ve Başlangıcı

Musul'un Haziran 2014 tarihinde IŞİD'in eline geçmesinden

sonra, peşmerge güçleri Kerkük vilayetini ve Musul vilayetindeki başka çekişmeli bölgeleri ele geçirmiş; Kürt liderler Şubat 2015'te anayasanın 140. maddesinin artık hükümsüz olduğunu, yeni sınırın "kan"la çizildiğini ilan etmiş ve IKBY Başkanı Mesut Barzani, bölgenin Irak'tan ayrılması için bir referandum düzenleneceğini açıklamıştır. Barzani bu açıklamasını Şubat 2016'da da yenilemiştir. Haziran 2017'de referandumun tarihi tespit edilmiş ve 25 Eylül'de yapılacağı ilan edilmiştir. Açıklamada referandumun bölgenin üç vilayetine ilaveten Kerkük, Hanekin, Sincar ve Mahmur gibi diğer çekişmeli bölgeleri de kapsayacağı bildirilmiştir. Referandum tüm Kürt siyasi güçlerin desteğini alamamıştır. Değişim Hareketi (Goran) ile Kürdistan İslami Hareketi referanduma karşı çıkarak, bu kararın ancak parlamento tarafından verilebileceğini öne sürmüştür. Parlamento ise Goran Hareketi ile Barzani'nin başkanı olduğu Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle 2015'ten beri

toplanamaz hale geldiği için, referanduma karşı çıkanlar, referandumun Barzani'nin gücünü arttıracığından ve gelecekteki parlamento ve başkanlık seçimlerinde KDP'nin daha da güçleneceğinden çekinmiştir.

Referandum, uluslararası ve bölgesel itirazlara rağmen, 25 Eylül'de icra edilmiş ve IKBY Yüksek Seçim Kurulu referandumun başarılı geçtiğini, Kürtlerin Irak'tan ayrılmayı desteklediğini, "Evet" oylarının %92, "Hayır" oylarının ise yaklaşık %7 olduğunu açıklamıştır. Kurulunun ilan ettiği verilere göre bölge içinden ve dışından 4,5 milyon kişinin oy kullandığı seçime katılım oranı %72'dir. En az katılım %55 oranıyla Süleymaniye ve Halepçe vilayetlerinde, en yüksek katılım ise %90 oranıyla Duhok'ta olmuştur; tartışmalı bölgelerde ise katılım oranı %80'den fazladır.¹ Federal hükümetin ve Başbakan Haydar el-Abadi'nin tepkisi referandum sonuçlarının iptali, anayasa çerçevesinde diyaloga girilmesi talebi ve referandum sonuçlarını tartışmayacağı yönünde olmuştur. Kürt liderler ise, referandumun

Referandum, uluslararası ve bölgesel itirazlara rağmen, 25 Eylül'de icra edilmiş ve IKBY Yüksek Seçim Kurulu referandumun başarılı geçtiğini, Kürtlerin Irak'tan ayrılmayı desteklediğini, "Evet" oylarının %92, "Hayır" oylarının ise yaklaşık %7 olduğunu açıklamıştır.

olumlu geçmesinin kendilerine federal hükümetle ve komşu ülkelerle müzakerelere başlanması için bir yetki anlamına geldiğini açıklamışlardır.²

Federal Hükümetin Krize Yaklaşımı

Bağdat'taki federal hükümetin IKBY referandumu krizine yaklaşımı şu ilkeler üzerine inşa edilmiştir:

1. Referandumun yapılması ve sonuçlarının kabulü, ileride olası çarpık bölünmelere yol açacaktır. Kaldı ki Basra, Nini ve Anbar gibi Irak'ın kuzey, orta ve güneyindeki diğer vilayetlerde otonomi veya en kötü olasılıkla bağımsızlık talepleri görünmeye başlamıştır. Bu da Irak'ın terörle mücadele ettiği, yeniden imara başladığı ve üç milyondan fazla göçmen ve mültecinin yerlerine dönmeleri için çalıştığı bir zamana rast gelmektedir.

2. IKBY'nin Haziran 2014'ten sonraki "oldu bitti" politikasına ve büyük çapta stratejik önemi olan ve değişik etnik grupları barındıran

Kerkük vilayeti dâhil çekişmeli bölgelere el koymasına boyun eğmek söz konusu değildir. Zira Kerkük'te hem Kürtler, Türkmenler, Araplar ve Hristiyan Asuriler birlikte yaşamakta hem de bu vilayet, Irak petrol rezervinin üçte birini barındırmakta ve Kerkük-Ceyhan Petrol Hattı ile Kürdistan arazilerinden ve Türkiye'den geçerek Akdeniz'e ham petrol ihraç etmektedir.

3. Krizin başıboşluk ve kargaşaya dönmesini engellemek. Topraklara hâkim olmak, bazı radikal silahlı grupların bölge aleyhine hareketlerde bulunmasını ve ulusal egemenliğe, toplumsal barışa ve Irak'ın ekonomik güvenliğine zarar verebilecek –federal hükümetle koordine edilmeden ya da onun onayı alınmadan gerçekleştirilecek– direkt veya indirekt bölgesel askerî hareketleri (Türkiye ve İran) önlemek.

4. Siyasi, ekonomik ve askerî yönlerden bölgeye baskı yapmak için Türkiye ve İran'la koordineli hareket etmek. Örneğin Türkiye sınır

geçişlerini ve Kerkük-Ceyhan Boru Hattını kapatmaya karar verirse, bu durum Kürdistan bölgesini döviz gelirinden büyük çapta yoksun kılacak ve bölgeyi ezici bir mali buhrana ve gıda krizine sokacaktır.

Federal Hükümetin Kriz Yönetimi

Federal Hükümet, IKBY ile vuku bulan krizin yönetiminde birden fazla yöntem uygulamıştır:

1. Siyasi ve hukuksal yöntemler: Haydar el-Abadi başkanlığındaki Irak hükümeti, kan dökülmemesi ve ulusal birliğin ve toplumsal barışın korunması amacıyla krizin diplomatik ve barışçıl yollarla çözülmesi için çaba harcamıştır. Irak Başbakanı referandumu, yapılmasından bir gün sonra “meşru ve anayasal olmayan” bir adım olarak nitelemiş, referandumun sonuçlarını tanımadığını ve bu hususta bölgeyle hiçbir görüşme yapmayacağını bildirerek sorumluluğun Kürt vatandaşlarına değil, bölge

hükümetine ait olacağını bildirmiştir.³

Federal parlamento da referandum konusunda 27 Eylül’de on üç maddeden oluşan bir karar çıkarmıştır. Kararda şu hususlara yer verilmiştir: Askerî güçlerin 2014’ten önce bulunduğu bölgelere yeniden konuşlandırılması; başta bölge başkanı Mesut Barzani olmak üzere, referandumun yapılmasından sorumlu olanlar hakkında yargı yolunun açılması; referandumun özellikle anayasanın 1. maddesine aykırı olduğunun kabul edilmesi; referandumdan doğan tüm icraatın iptal edilmesi; silahlı kuvvetler başkomutanının Irak’ın birlik ve bütünlüğünü sağlayacak tüm anayasal ve yasal icraatları almaya yükümlü tutulduğu; Kerkük dâhil çekişmeli bölgelere hakim olunarak bu bölgelerde güvenliğin sağlanması; Irak’ın ana oluşumlarından biri olan Kürtlerle ulusal ve sosyal bağların korunması; yürütme ve yasama erkleri ve otoriteler tarafından Kürdistan bölgesiyle ilgili –Kerkük Valisinin görevden alınması kararı gibi– icraatların uygulanması; değişik

Referandumun yapılması ve sonuçlarının kabulü, ileride olası çarpık bölünmelere yol açacaktır. Kaldı ki Basra, Ninova ve Anbar gibi Irak’ın kuzey, orta ve güneyindeki diğer vilayetlerde otonomi veya en kötü olasılıkla bağımsızlık talepleri görünmeye başlamıştır.

görevlerde bulunan tüm Kürt memurların görevlerine devam etmeleri, referanduma katılmayanların güvenliklerinin sağlanması; bölgede temsilcilikleri ve büroları olan ülkelerin elçi ve temsilcilerini çağırıp bu büroları ve temsilcilikleri İKBY dışına nakletmelerine yönelik talepte bulunulması; cumhurbaşkanını anayasal görevlerini yerine getirmesi, Irak'ın bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü korumaya davet edilmesi; federal otorite kapsamının dışında bulunan sınır kapılarını kapatılması, bu kapılardan geçirilen malların kaçak mal addedilmesi, komşu ülkelerin bu kararın uygulanmasında Irak hükümetine yardımcı olmaya davet edilmesi; Kerkük ve çekişmeli bölgelerdeki kuzey petrol yataklarının federal güçlerin uhdesine iade edilmesini temin edecek icraatların yerine getirilmesi.⁴

Öte yandan Irak hükümeti, bölgesel ve uluslararası alanlarda diplomatik faaliyetlerde bulunarak kendi tutumuna destek sağlamaya çalışmıştır. Bölgesel alanda, Başbakan Haydar el-Abadi Ekim ayında Türkiye,

İran, Suudi Arabistan, Mısır ve Ürdün'ü kapsayan ziyaretlerde bulunmuş, Irak Dışişleri Bakanı da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu toplantıları sırasında Irak'ın toprak bütünlüğüne zarar verilmesini reddedip yapılan referandumun Irak anayasasına aykırı olduğunu vurgulayarak, Türkiye ve İran dışişleri bakanlarıyla yaptığı ortak açıklamada, anılan üç ülkenin Irak'ın bütünlüğü ve topraklarının güvenliğini taahhüt ettiklerini, referanduma tamamen karşı olduklarını ve ortak bir tavır sergileyeceklerini ilan etmiştir.

Görüldüğü gibi, federal hükümet bölgeyi çember altına almayı, siyasi yönden tecrit etmeyi, komşu ülkelerle diplomatik yönden koordineli çalışmayı, büyük devletlerin desteğini kazanmayı, uluslararası mahfillerde Irak'ın tutumunun anayasal ve yasal olarak doğru olduğunu açıklamayı ve referandumun Irak'ın bütünlüğüne ve bölgenin istikrarına zarar vereceğini açıklamayı başarmıştır.

2. Ekonomik yöntemler:
Federal hükümet, bölgeye

ekonomik ve ticari yaptırımlar uygulayarak bölgeyi tecrit etmeye, petrol, turizm ve ticaret gelirlerine darbe vurmaya, para değerini düşürmeye, ticari pazarlarında fiyatların artmasına ve ayrılması durumunda bölgeyle olan sınırlarını kapatmaya hazır olduklarını açıklayarak Türkiye ve İran'la koordineli şekilde hareket etmeye çalışmıştır.

Federal hükümet 28 Eylül'de IKBY ile tüm mali işlemlerin durdurduğunu ilan etmiştir. Bilindiği üzere bölge, tüm mali işlemlerinde, günlük ihtiyaçlarını ithal edebilmek için ona döviz sağlayan Irak bankalarına dayanmaktadır. Irak'tan bölgeye giren günlük döviz miktarı 4-5 milyon dolar olarak tahmin edilmektedir. Bölgedeki özel sektör, İran ve Türkiye ile yaptığı ticari alışverişte döviz kullanmaktadır. İhtiyacı olan gıda maddeleri ve inşaat malzemelerinin %75'ini bu ülkelerden ithal etmektedir. Ayrıca bölgede petrol ve doğalgaz sektöründe çalışan yabancı şirketlere yaptığı ödemeleri ve Türkiye'den günlük ithal ettiği yaklaşık 300.000 ve İran'dan

100.000 bin litre benzinin bedelini dövizle ödemektedir. Bölge bankalarının Bağdat'ta döviz mezarına katılması yasaklanmış, Bağdat ve illerdeki banka ve mali havale şirketlerinden IKBY'ye herhangi bir meblağın döviz olarak transfer edilmesi yasaklanmış, Irak parasıyla yapılan transferler de belirli bir tavanda tutulmuş ve Irak Ulusal Güvenlik Kurulu bölgenin bankalardaki malları ve banka sorumluları hakkında soruşturma kararı almıştır.⁵

Federal hükümet, bölge yönetiminin havaalanlarının yönetimini kendisine teslim etmesi için de üç gün süre tanımıştır. Yabancı havayollarının büyük çoğunluğu federal hükümetin ihtarı üzerine bölgeye yaptıkları uçuşları durdurmuştur. Uzmanlara göre, bu yasaklama turizm ve taşımacılık sektörlerinde yaklaşık 250.000 dolar kayıp ve hava taşımacılığı sektöründe yaklaşık 6.000 işçinin işlerini kaybetmesi gibi büyük zararlar doğuracaktır. Ulaşım ile ilgili bir başka uygulama ise, karayolu sınır kapılarının federal güçlerin denetimine açılmasına ve resmî olmayan kapıların

Federal hükümet 28 Eylül'de IKBY ile tüm mali işlemlerin durdurduğunu ilan etmiştir. Bilindiği üzere bölge, tüm mali işlemlerinde, günlük ihtiyaçlarını ithal edebilmek için ona döviz sağlayan Irak bankalarına dayanmaktadır. Irak'tan bölgeye giren günlük döviz miktarı 4-5 milyon dolar olarak tahmin edilmektedir.

kapatılmasına yönelik taleptir. Bağdat hükümeti, bölge hükümetinin 2003'ten beri yönetmekte olduğu Duhok'un 70 kilometre doğusunda yer alan Zaho'daki Irak-Türk İbrahim Halil (Habur) Sınır Kapısı'nı yönetmek üzere Iraklı bir ekip göndermiştir. Bu kapının yıllık ticari mübadele hacminin 12 milyar doların üstünde olduğu tahmin edilmektedir.⁶

Federal parlamento 6 Kasım 2017'de 2018 yılı bütçe yasası taslağında, bölgenin bütçedeki payının %17'den %12'ye (2005 yılından önce bu oran uygulanmakta idi) azaltarak onaylamıştır.⁷

Bütün bunlardan görülüyor ki, federal hükümetin bölgeye karşı uygulamış olduğu ekonomik politika anayasaya uygun ve başarılı olmuştur. Anılan icraat Kürt vatandaşın direkt olarak yaşamını hedef almamıştır. Zira bölgeyi Irak bölgelerine bağlayan iç geçitler ile Türkiye ile İran'a açılan ana karayolu geçitleri açık bırakılmış ve yerel ve dış hava trafiği devam etmiş, ancak bu uçuşlar, Erbil ve Süleymaniye havaalanlarından

değil, başka havaalanlarından yapılmıştır.

3. Askeri Yöntemler: Silahlı askerî güç, ister ima edilerek, ister federal hükümet tarafından kullanılarak, bölgeyle olan krizin yönetilmesinde önemli ve kesin sonuç veren bir yöntem olmuştur. Federal hükümet, Türkiye ve İran'la IKBY'nin bu ülkelerle sınırı yakınlarında ortak askerî tatbikat yapmıştır. Bu tatbikattan önce de Irak Genelkurmay Başkanı Osman el-Ganimi Irak'ın toprak bütünlüğünü korumak yolunda alınacak ortak askerî tedbirleri görüşmek üzere 23 ve 27 Eylül tarihlerinde Türkiye ve İran'a ziyarette bulunmuştur. Irak ve Türk birlikleri 26 Eylül'de iki ülkenin sınırında olan Silopi Habur bölgesinde ortak askerî tatbikat uygulamıştır. Bu tatbikatın amacı, Irak ile Türkiye arasındaki müşterek sınır kapılarını ele geçirmek ve Irak Kürdistan bölgesi otoritesinin elinden almak üzere ortak operasyon düzenlemenin imkânlarını araştırmaktı. 2 Kasım'da Iraklı ve İranlı askerî güçler, İran ile IKBY arasındaki –İran tarafından referandumu protesto amacıyla

kapatılan– sınır geçidinin bulunduğu Pervezhan bölgesinde ortak askerî tatbikat (Ali el-Kerrar Tatbikatı) icra etmiştir. 16 Kasım tarihinde federal hükümet, Irak ordusu, federal polis güçleri, terörle mücadele birlikleri ve Haşdi Şaabi güçlerinden oluşan birlikler, hızlı ve sınırlı askerî operasyonlar uygulayarak Kerkük vilayetinin büyük bir bölümünü, askerî tesisleri, petrol tesislerini ve yataklarını ele geçirmiştir. Terörle mücadele birlikleri, ordu, federal polis ve özel kuvvetlerin desteğini alarak, K-1 Askeri Üssünü, eski valinin evini, Kerkük İl Meclis’ini, Kuzey Petrol Şirketi ve Kuzey Doğalgaz Şirketi binalarını, Kerkük hava üssünü, Altunköprü nahiyelerini ve anayolların kesiştiği noktaları ele geçirmiştir. Federal güçler ayrıca, Ninova Ovası, Sincar, Başika ve Mahmur’da ve Diyalâ vilayetine bağlı Hanekin ve Celevle bölgelerindeki peşmerge güçlerinin Haziran 2014’ten sonra ele geçirdikleri çekişmeli bölgeleri geri almıştır. Peşmerge güçleri sadece güçsüz bir direniş gösterebilmiştir. Operasyonlar komutanlığı 20 Ekim’de “Kerkük’te Güvenliği Sağlama

Operasyonu” adını verdiği askerî operasyonların sona erdiğini ilan etmiştir.⁸ Askerî operasyonun bu başarısı, IKBY ile olan krizin yönetiminde büyük çapta bir dönüm noktası olmuş, yerdeki güç dengesi federal hükümet lehine bozulmuş ve IKBY’nin bağımsızlık ümitleri yönünden büyük bir yıkım olmuştur.

Bölgesel ve Uluslararası Tutum

Bölgesel ve uluslararası arenada neredeyse tüm taraflar IKBY’nin bağımsızlık referandumuna karşı çıkmıştır. Bölgesel bazda, Irak’a komşusu olan Türkiye ve İran, IKBY’nin bağımsızlığının bölgedeki çatışmayı körükleyeceği gerekçesiyle referanduma en fazla karşı çıkan ülkeler olmuştur. Bölgede en fazla Kürt nüfusa sahip olan Türkiye, referandumun yapılmasını başından beri reddetmekte ve 1984’den beri devam eden güneydoğusundakiterör eylemlerini bitirmek için mücadele etmektedir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan bu referandumu bölgedeki diğer halkların haklarını gasp etmek

Bölgesel ve uluslararası arenada neredeyse tüm taraflar IKBY’nin bağımsızlık referandumuna karşı çıkmıştır. Bölgesel bazda, Irak’a komşusu olan Türkiye ve İran, IKBY’nin bağımsızlığının bölgedeki çatışmayı körükleyeceği gerekçesiyle referanduma en fazla karşı çıkan ülkeler olmuştur.

olduğunu addetmiş ve İKBY'ye karşı ekonomik ve askerî tüm seçeneklerin uygulanabileceğini açıklamıştır. Fakat Türkiye, bu süreçte, bölgeye ihracatını kesmemiş ve ticari mübadeleleri veya mali işlemleri durdurmamıştır.

İran'daki Kürtler, kültür bakımından Irak Kürtlerine yakındır ve aynı Kürtçeyi konuşur. İran da referandumu reddetmiş ve ayrıldığı takdirde, Türkiye ve Bağdat federal hükümetiyle koordineli şekilde bölgeyle tüm ekonomik ilişkilerini kesmekle tehdit etmiştir.

Uluslararası zeminde de ABD referandumu reddetmiş ve Kürtlere referandum yerine federal hükümet, ABD, Birleşmiş Milletler ve diğer ortaklar aracılığıyla endişe yaratan tüm konular hakkında ciddi ve sürekli diyalog içinde olmalarını telkin etmiştir. Birleşmiş Milletler, İngiltere ve Avrupa Birliği ABD'nin tutumunu desteklemiştir. ABD aynı zamanda, herhangi bir tarafın Kürtler aleyhine üç esas vilayetlerinde (Erbil, Duhok, Süleymaniye) askerî adımlar atmasına müsaade etmeyeceğini ve müzakereler

için imkân verilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁹ Bütün bunlardan görülüyor ki bölgesel ve uluslararası tutum, referandumu reddetmekte ve federal hükümetin bu husustaki tutumunu büyük çapta desteklemektedir. Bu tutum, federal hükümetin bölgeye karşı icraatına güç katmış ve krizi yönetmekte başarılı olmasında katkıda bulunmuştur.

Krizin sonuçları

Bağdat federal hükümeti ile İKBY arasındaki krizin bitmemiş ve bütün sınırlar henüz ortaya çıkmasa da, aşağıda özetleyeceğimiz bazı önemli sonuçları olduğunu söylemek mümkündür:

1. Referandum krizi Kürt siyasi liderler arasındaki tehlikeli bölünmeleri su yüzüne çıkarmış ve derinleşmesine neden olmuştur. Aynı zamanda Kürt liderleri ve ileri gelenleri arasında KDP'nin tek başına karar verme ve diktatörlüğüne karşı gittikçe artan itiraz veya en azından kabullenmeye başladığını ortaya koymuştur. Uzun süre beklenen "Kaderini tayin etme" rüyası, Kürtlerin bir araya

gelmelerini gerçekleştirememiş, tam tersine ana Kürt partileri arasındaki siyasi çekişmeler ve bölünmeler o derecede derinleşmiş ki, Kürtleri uzun zaman birleştiren tek konu bile, onların bölünmelerine ve parçalanmalarına neden olmuştur.¹⁰

2. Kriz, Kürt liderlerinin ufuklarının ne kadar dar olduğunu ve durum tespitinde ne kadar hatalı olduklarını göstermiştir. Kürt liderlerin, özellikle ABD ile ittifaklarına olan aşırı güvenleri, ABD'nin ne olursa olsun kendilerini yarıda bırakmayacağına inanmaları ve yaptıkları yanlış hesaplar, onları referandumun yapılması ve ABD'yi emri vaki önünde bırakma hususunda ısrarlı kılmıştır. Erbil hükümeti, 2003'ten sonra, kendini İran'a karşı olan ve Irak'ta demokrasiyi savunan tek güç olarak göstermiştir. Ancak Kürtlerin, referandumu ret eden önde gelen uluslararası destekçilerinin tutumunu ve referandumu ertelemeleri durumunda federal hükümetle yapacakları müzakerelerde kendilerini destekleyeceğini

görmezlikten gelmeleri, onları Irak'ı bölgede başarılı bir demokratik örnek yapma hususundaki Amerikan projesine ters düşen bir konuma düşürmüştü, bu da ABD'nin krize karşı tutumuna negatif olarak yansiyarak federal hükümetin Kürt bölgesine karşı başlattığı icraatı destekleme yönüne itmiştir.

3. IKBY, büyük çapta toprak kaybetmiştir. Peşmerge güçleri, IŞİD'in Haziran 2014'te Irak'a girmesinden sonra ele geçirdiği tüm bölgelerden çekildiği gibi, Saddam rejiminin 2003'te düşmesinden sonra ele geçirdiği yerleri de büyük çapta kaybetmiştir. En büyük kayıpları da bölge hükümetinin, göçe tabi tutma ve demografik değişiklik işlemleri yoluyla geçen yıllar zarfında otoritesini sağlamaya çalıştığı stratejik Kerkük vilayetinden peşmergenin çekilmesiyle gerçekleşmiştir. Ayrıca, hem Türkiye ile olan İbrahim Halil Sınır Kapısı'nın hem turizm ve ticareti güçlendiren havaalanlarının idaresini hem de dış dünya ile ilişkilerini federal hükümete

Kriz, Kürt liderlerinin ufuklarının ne kadar dar olduğunu ve durum tespitinde ne kadar hatalı olduklarını göstermiştir. Kürt liderlerin, özellikle ABD ile ittifaklarına olan aşırı güvenleri, ABD'nin ne olursa olsun kendilerini yarıda bırakmayacağına inanmaları ve yaptıkları yanlış hesaplar, onları referandumun yapılması ve ABD'yi emri vaki önünde bırakma hususunda ısrarlı kılmıştır.

devretmek zorunda kalarak neredeyse sıfır noktasına geri dönmüştür.

4. Kürtlerin Kerkük vilayetine egemen olmayı kaybetmeleri, bölge hükümetini petrol gelirinin yaklaşık %70'inden yoksun bırakmıştır. Federal hükümet bu bağlamda, Avana, Hurmala, Bay Hasan, Baba Gurgur gibi petrol yataklarını, ayrıca Cambur ile Küçük Habbaz yataklarını geri almıştır. Bu kayıplar, Kürtlerin bağımsızlık rüyalarına da yıkıcı bir darbe vurmuştur.

5. Kriz, IKBY'nin ekonomik yönden ayrılmaya elverişli olmadığını ortaya koymuştur. IKBY'nin, elinde bulunan gelirlerle ihtiyaçlarını karşılama gücü yoktur ve ekonomisi trajik bir durumdadır, 2015'de petrol fiyatlarının uluslararası piyasalarda düşmesi sonucunda petrol gelirleri azalmış ve bu da IKBY'yi ana gelir kaynaklarından yoksun kılmıştır. IKBY'nin borçları yaklaşık 20 milyar doları bulmuş ve silahlı güçlerinin maaşlarının tamamını ödeyememiş, memur maaşlarının

da sadece %40'ını ödeyebilmiştir. Üretimi zaten az olan petrol gelirleri, hâlâ ana gelir kaynaklarıdır ve düşük olan fiyatlar bağımsız bir devlet kurmayı finanse etmek için yeterli değildir. Ayrıca petrol ihracatları Türkiye üzerinden yapılmaktadır ki, Türkiye'nin bağımsızlığa karşı çıktığı düşünüldüğünde bu gelirin sürekliliği şüphelidir.

6. Kriz, bölgenin dengeğini alt üst etmiş ve eskisine benzemeyen yeni ittifaklar haritası oluşturmuştur. IKBY, İran ve Türkiye ile olan ayrıcalıklı ilişkilerini kaybetmiş, onun karşısında, yeni bir Irak, Türkiye ve İran ittifakı oluşmuştur. Bu ittifakın adresi “üç ülkenin coğrafi birliği ve bölgesel güvenliğinin korunması ve Kürtlerin bölgede bağımsızlığa doğru olan emellerinin tehlikesini engellemek” olmuştur.

Sonuç

IKBY'nin bağımsızlık referandumu, tam manasıyla gerçek bir kriz yaratmıştır. Kriz, bir iç kriz olup bölgesel ve uluslararası boyutu ve yankısı olan bir kriz

haline gelmiştir. Krizin zaman bakımından çok kısa sürmesine rağmen, mekanizması, yöntemleri ve hedefleri bakımından kriz yönetimi işlemi alanında bir örnek olmuştur.

Irak federal hükümeti bakımından bu kriz, krizleri yönetme yolunda düzgün bir mekanizma için yeni bir atılım vesilesi olmuştur. Bu mekanizma, mantıklı hesaplar ve gerçekçi yaklaşımlar üzerine kurulmuş ve yürütülmesinde diplomatik yöntemler kullanılmıştır. Bu yöntemler, Abadi hükümeti tarafından krizin çözümü ve tırmanmasının önlenmesi için krizin ilk başlarında bölge hükümetine diyalog ve müzakere çağrısı yapılması; Irak diplomasisinin Türkiye ve İran'daki yetkililerle koordineli olarak gerçekleştirilmesi başarılı atımları ve en üst düzeyde ziyaretlerin gerçekleşmesidir. Üst düzeyli ziyaretler bölge hükümetine baskı yapılması ve siyasi yönden izole edilmesi için gereken desteği sağlamıştır. Bunun yanı sıra, ekonomik baskı araçları da kullanılmıştır. Bu baskılar, katı ekonomik cezalar konması tehdidi, bazı

ekonomik cezaların fiilen uygulanması ve referandumu hayata geçirip ayrılması durumunda Kürdistan Bölgesi'nin, karadan, denizden ve havadan ekonomik bir kuşatma altında boğucu bir yalnızlık yaşayacağını görmesi için Türkiye ve İran'dan destek talep edilmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Federal hükümet ayrıca askerî baskıyı zekice ve medya gürültüsünden uzak olarak kullanarak önce Türkiye ve İran'la ortak askerî tatbikat yürütmüş; sonra, ordu, federal polis, terörlü mücadele ekipleri ve Haşdi Şaabi güçleriyle sınırlı ani operasyonlar düzenlemiş, ardından da bölge ile müzakere kanallarını açmış, fakat bu sefer krizi başarılı şekilde yönetmesi sonucunda gerçekleşen kazanımlar sayesinde yeni yöntemler kullanmıştır.

IKBY açısından bakılınca, peşmerge güçlerinin savunma hatlarının Irak federal güçleri önünde hızla çökmesi, Irak Kürtlerinin içine düştüğü siyasi gerçeği yansıtmaktadır. IKBY liderlerinin merkezle kriz yönetimindeki yanlış düşüncelerinin ve dar görüşlerinin sonucu siyasi, ekonomik ve askerî alanlarda

IKBY'nin bağımsızlık referandumu, tam manasıyla gerçek bir kriz yaratmıştır. Kriz, bir iç kriz olup bölgesel ve uluslararası boyutu ve yankısı olan bir kriz haline gelmiştir. Krizin zaman bakımından çok kısa sürmesine rağmen, mekanizması, yöntemleri ve hedefleri bakımından kriz yönetimi işlemi alanında bir örnek olmuştur.

çok vahim olmuş ve bölge bölgesel ve uluslararası destekçilerinin desteğini kaybetmiştir. Kürt liderler ayrılma yönünde bir adım daha atmış olsalardı, belki de sonuçlar daha da tehlikeli olurdu.

Kürt liderler bu krizden ibret ve ders almalıdır. Talepleri ulusal, bölgesel ve uluslararası mahfillerin izin verilebileceği mümkün şeylerden ibaret olmalıdır. Katalonya Bölgesi'nin ayrılma talebinin de dünya devletleri tarafından reddedilmesinin gösterdiği gibi, bu tür talepler, dünya devletlerinin çoğunun bölünmesine yol açacağı ve sonu gelmeyen savaflara kapı aralayacağı için hoşgörülle

karşılanmamaktadır. Kürt liderler bunun yerine, akılla davranarak hükümette iç reform yapmak, IKBY'de demokrasiyi pekiştirmek ve federal, demokratik ve birleşmiş bir Irak çerçevesinde konuları ve problemleri çözmek amacıyla federal hükümetle makul ve kabul edilebilen bir çerçevede gerçek müzakerelere girmek için çaba harcamalıdır. Aynı durum komşu ülkeler Türkiye, İran ve Suriye'deki Kürtler için de geçerlidir. Onlar da akıl ve mantıkla davranmalı ve ülkeleri ve toplumları çerçevesinde barış içinde yaşamak ve haklarını talep etmek için barışçıl ve demokratik yolları izlemelidir.

ORSAM, Ortadoğu konusunda faaliyet gösteren tarafsız bir düşünce kuruluşudur. ORSAM Ortadoğu ile ilgili bilgi kaynaklarını çeşitlendirmeyi ve bölge uzmanlarının düşüncelerini Türk akademik ve siyasi çevrelere doğrudan yansıtabilmeyi hedeflemektedir. Bu amaçlar doğrultusunda ORSAM, Ortadoğu ülkelerindeki devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin Türkiye’de konuk edilmesini kolaylaştırarak, yerel perspektiflerin güçlü yayın yelpazesıyla gerek Türkiye gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır. ORSAM yayın yelpazesi içinde kitap, rapor, bülten, politika notu, konferans tutanağı ve ORSAM dergileri *Ortadoğu Analiz* ve *Ortadoğu Etütleri* bulunmaktadır.

Bu metnin içeriğinin telif hakları ORSAM’a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu raporda yer alan değerlendirmeler yazarına aittir. ORSAM’ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)

Süleyman Nazif Sokak No: 12-B Çankaya / Ankara

Tel: 0 (312) 430 26 09 Fax: 0 (312) 430 39 48

www.orsam.org.tr